

תוכן העניינים

ז	הנפשות הפועלות
1	פתח דבר
13	פרק א: חשיבותה של הגינות
20	פרק ב: אל תנהו אחר בני סמכא
26	פרק ג: אל תלכו שולל אחר תהילת שווא
38	פרק ד: הישמרו מרופאים
49	פרק ה: אל תפחדו מענקים
57	פרק ו: איך לדבר על נסיכים
67	פרק ז: החזירו את חירותכם
84	פרק ח: הדרך לגן עדן
114	פרק ט: תאוות הבצע מסמאת אתכם כליל
144	פרק י: להקים סכרים וסוללות
172	פרק יא: אלת המזל אוהבת בחורים פזיזים
204	פרק יב: כיצד לנצח
237	פרק יג: אמדו את כוחכם והציבו גבול לתקוותיכם
263	פרק יד: להיות כמו שועל
286	פרק טו: העמידו פני תם

306	פרק טז: תארו לעצמכם רפובליקה אמיתית
330	פרק יז: אל תיפלו ברוחכם
357	אחרית דבר
361	ביבליוגרפיה
373	שלמי תודה
375	מפתח

פתח דבר

בחורף 1538 נסע לפירנצה איש אנגלי תושב איטליה.¹ הקרדינל רג'ינלד פול היה חסיד אדוק של כנסיית רומא בתקופה שהרפורמציה האנגלית איימה לשסע את הכנסייה. הוא נמלט מארצו וגלה לאיטליה לאחר שהתנגד לגירושיו של המלך הנרי השמיני מקתרין מאַרְגוֹן. נוסף לעניינים אחרים הייתה לפול שליחות אישית בפירנצה. כעשור לפני נסיעה זו ניהל שיחה עם תומס קרומוול, אדם ממשפחה דלה שהיה ליועצו הקרוב ביותר של המלך. קרומוול לא בחל בשום אמצעי – כך לפחות חשב פול – כדי לספק את תאוותיו של הנרי ולהכשיר את חטאיו. פול סבר כי אותו יועץ שאפתני הוא שתכנן את גירושי המלך, גרר את אנגליה למלחמה עם הכנסייה, עמד מאחורי רציחתם של כמרים ואצילים, ומצא תמיד תירוץ מהוגן כלשהו להצדקת המעשים הללו. פול, שהרהר ברעות החולות שגרמו לו לעזוב את מולדתו, השתוקק להשיג ספר מסוים על אמנות ניהול המדינה, שקרומוול גמר עליו את ההלל בפגישתם. מחבר הספר היה אזרח פירנצה. פול לא יכול היה לפגוש אותו, מפני שהוא מת למעלה מעשור קודם לכן. אך קריאת הספר עשויה הייתה לסייע לו בפיצוח חשיבתו של קרומוול ומעשיו של הנרי, ובהבנת המתרחש באנגליה האומללה. פול רכש עותק והחל לקרוא בהתלהבות, אך כעבור זמן קצר נמלא אימה. "אך התחלתי לקרוא את הספר", כתב מאוחר יותר, "וכבר זיהיתי את אצבע השטן, אף כי חתום עליו מחבר אנושי והוא כתוב בסגנון אנושי ברור". ספרו של המחבר מפירנצה חשף את כל התורות שהיו כנראה נר לרגליו של קרומוול. המחבר טען כי על

נסיכים להשתית את מדינותיהם על פחד ולא על אהבה. מאחר שהם חיים בעולם של שקרים ואלימות אין להם ברירה אלא להוליך שולל. אכן, הנסיך המוכשר ביותר ברמייה הוא הנסיך המוצלח ביותר. קיצורו של דבר, פול הכריז כי הספר שקרומוול העריץ כל כך גדוש ב"דברים המעלים צחנה של כל תחלואי השטן". אין ספק שהמחבר הוא "אויב המין האנושי". הספר שזעזע כל כך את הקרדינל פול היה הנסיך, מאת ניקולו מקיאוולי.

פול המבועת והמסוקרן גמר אומר לגלות פרטים נוספים על האיש שיכול לכתוב דברים כאלה. התברר לו שמקיאוולי עצמו, בשלב מסוים, גרם צרות רבות לבית מדיצ'י – המשפחה של נסיכי פירנצה. ב-1512, שנה לפני שמקיאוולי כתב את ספרו הידוע ביותר, סילקה אותו ממשלת מדיצ'י החדשה מן התפקידים שמילא בשירות המדינה במשך קרוב לחמש-עשרה שנה, והוא נכלא ועונה בחשד לקשירת קשר להפלת הנסיכות. הפרטים הביוגרפיים הללו עלו, מן הסתם, בתשובה לשאלתו של פול את מארחיו בפירנצה על בן עירם. הוא הביע באוזניהם את דעתו על הספר, ואילו הם הצדיקו את המחבר "והשיבו להאשמות נגדו באמצעות אותו טיעון שמקיאוולי עצמו העלה בעימות אתו".

לדברי מארחיו של פול, תשובתו של מקיאוולי הייתה שלא הכול בנסיך משקף את דעותיו האישיות. הוא כתב את הדברים מתוך מחשבה שימצאו חן בעיני נסיכים, במיוחד בעיני הנסיך לבית מדיצ'י שהכרך הדק הוקדש לו: לורנצו די פיירו דה מדיצ'י, איש צעיר בעל נטיות רודניות. אך מארחיו האלמוניים של פול הוסיפו שמטרתו של מקיאוולי לא הייתה רק להתחנף לנסיך ולזכות בחסדיו: היה לו יעד זדוני יותר. הסופר הערמומי לא השלה את עצמו שיש תועלת בתורתו הצינית. למעשה, הוא היה משוכנע שכל נסיך שיוציא אותה אל הפועל יעורר בתוך זמן קצר את שנאת העם וימיט על עצמו חורבן. לדברי מארחיו של פול, זה בדיוק מה שרצה מקיאוולי. מטרתו "הייתה לכתוב לרודן דברים שימצאו חן בעיניו, בתקווה שיפיל את עצמו בעיקשות ובמהירות". במילים אחרות: העצה המזעזעת ביותר בספר הייתה אירונית. המחבר לבש אצטלה של עוזר נאמן, בידיעה שעצתו היא עצת אחיתופל ובשאיפה להתל בשליטים ולגרור אותם לאובדנם. ההסבר הזה שפך אור על נקודה שהטרידה את פול בקריאת הנסיך.

אף כי ניכר בבירור שמקיאווולי ניחן בתבונה יוצאת מגדר הרגיל, חלק ממימרותיו נראות כביטוי של "טיפשות גסה", כדברי הקרדינל. לא היה לפול ספק כי נסיך ששלטונו מבוסס על פחד לא יוכל להשיג ביטחון לעצמו ולמדינתו. הנסיך טען שיש לתת לעובדות פוליטיות מוצקות עדיפות על פני אידיאלים מוסריים. אך כמדריך לביסוס מרות, עצותיו היו בלתי מציאותיות בעליל. מקיאווולי הציג את השקפתו כריאליסטית, וזה היה הטיעון העיקרי שבו השתמש לקידום ספרו, אך הייתה זו תרמית. תומס קרומול, הנרי השמיני ואנגליה כולה נמנו עם קורבנותיה הראשונים. פול טען כי קרומול ראה רק את הקנקן ולא את מה שבתוכו: לתומו האמין שעקרונותיו השטניים של הנסיך אינם אלא אמצעי ביטחון, וצעד הישר לתוך המלכודת שטמן לו מקיאווולי. אילו המחבר עדיין היה בין החיים, הוא היה צוחק למראה מלאכתו. עם זאת, התוצאות לא היו מצחיקות כלל. ב-1539 התקרבה אנגליה בצעדי ענק לגיהנום, ושליטים נוצרים אחרים עלולים היו ללכת עד מהרה בדרכו של הנרי, אילו נשבו הם או יועציהם בקסמיו של מקיאווולי. "ראו הוזהרתם, שליטים", התריע פול מפני המחבר הדו־פרצופי. "תורתו נועדה לפעול כמו סם, הגורם לשליטים לצאת מדעתם" – תחת השפעתו, הם תוקפים את עמם, "אכזריים כאריות וערמומיים כשועלים".

פול היה הראשון בשורה ארוכה של קוראים שהציגו את מקיאווולי באור שטני וקישרו את שמו להתנהגות חסרת מצפון של אנשים כתומס קרומול. הנסיך כרעל פוליטי, המחבר כשועל ערמומי, נחש, שליח השטן, שבאכזריותו הרבה ממיט הרס וחורבן על ממלכות ועל הדת – הדימויים הללו של מקיאווולי ויצירתו היו כעבור זמן קצר למוטיב מרכזי במלחמות התעמולה שהציתה הרפורמציה. אותו מקיאווולי שטני הועלה באוב בעיקר על ידי אנשי דת, קתולים או פרוטסטנטים. האויבים שהם תייגו כתלמידיו של מקיאווולי קראו תיגר על היחסים המסורתיים בין הכנסייה למדינה. חלקם היו נוצרים אדוקים, כמו קרומול, שחתרו לרופף את הקשרים המדיניים עם כנסיית רומא. אחרים קראו למדיניות חדשה, חילונית יותר.

חלק מאותם קוראי תיגר, בני המאות השש-עשרה והשבע-עשרה, השיבו מלחמה שערה והגנו על מקיאווולי לנוכח מסע ההכפשה של

מתנגדיהם. בדרך זו, דימוי שונה מאוד של מקיאווולי – שהצטייר כעת כאנושי לחלוטין, ואף הומני – התווסף לכפיל המרושע שלו בזירה הפוליטית. כדי להפריך את הדימוי השטני של מקיאווולי התייחסו חסידיו בעיקר אל דיונים ואל תולדות פירנצה – ספרים ארוכים בהרבה מן הנסיך הצנום.² הם טענו שמקיאווולי היה תומך מושבע של הרפובליקה, ושהוא "הילל את הדמוקרטיה".³ מטרתו הייתה להגן על שלטון החוק מפני אפיפיורים ורודנים מושחתים. הוא ביקש לשמר אמות מידה מוסריות גבוהות וסירב להנמיך אותן כדי שיתאימו למציאות העגומה של החיים הפוליטיים. המוסריות שלו אמנם התבססה על סופרים עתיקים כטיטוס ליוויוס, פלוטרכוס וקסנופון, ולא על כתבי הקודש הנוצריים, והוא נהנה ללעוג למוסר הנבוב והשטחי של תקופתו, אך הוא מעולם לא ביקש ליצור נתק בין פוליטיקה למוסריות. הוא רק רצה להעמיד את המוסריות על יסודות אנושיים גרידא, במחשבה שהם איתנים יותר מן היסודות הדתיים.

אך כיצד ניתן ליישב את הדימוי המוסרי של מקיאווולי עם אמירותיו בנסיך? התשובה של חסידיו הייתה שבחיבור זה מתגלה מקיאווולי כאשף האירוניה – מתחזה הנותן עצות בדיעה שהן מזיקות. בנקודה זו – ובנקודה זו בלבד – הם הסכימו עם הקרדינל פול. אך בעוד שפול סבר כי מקיאווולי העמיד פנים במטרה לנסוך רעל במוחות הנסיכים ולהעביר אותם על דעתם, מעריציו האמינו כי הוא עשה כן רק כדי לחשוף את הונאותיהם ואת תאוות הכוח הכמוסה שלהם.⁴ בכותבו שהאפיפיור אלכסנדר השישי "מעולם לא עשה דבר אחר ולא חשב על דבר אחר מלבד לרמות את בני האדם", מקיאווולי מהלל לכאורה את דו-רצופיותו האובססיבית, אך למעשה הוא חושף את האמת שמאחורי

2 בקרב תומכיו של מקיאווולי ניתן למנות את הפילוסוף והמדניאי האנגלי פרנסיס בייקון; אלבריקו ג'נטילי, פרוטסטנט איטלקי שמצא מקלט באנגליה והיה לפרופסור למשפטים באוקספורד; ההוגה המדיני ג'יימס הרינגטון וחברו הנרי נוויל, שהיה מו"ל ומתרגם; הפילוסוף ההולנדי-יהודי ברוך שפינוזה ושורה ארוכה של סופרים המזוהים עם עידן הנאורות הצרפתי.

Gentili, III.ix 3

Gentili, II.9 4

אדיקותו המעושה.⁵ בספרו כיצד השתמש צ'זרה בִּוְרָג'ה במושג שלו כשעיר לעזאזל, והורה לבתר אותו לשניים ולהניח את גופתו בכיכר העיר צ'ינָה – לצד סכין מגואל בדם – מקיאווולי מעניק לקוראיו דימוי בלתי נשכח של שליט שאינו בוחל בשום אמצעי כדי לשמר את כוחו. האפיזודה הזאת בנסיך מראה שכוונתו האמיתית של המחבר הייתה לחשוף את התחלואים של שלטון הנסיכים.⁶ מטרתו הייתה להזהיר את תושבי הרפובליקות החופשיות מן הסכנה שבהפקדת גורלם בידי אדם אחד.⁷ הזעזוע העמוק של כמרים ומונרכיסטים מכתבתו של מקיאווולי נבע מכך שאיש לא העז כמוהו לתלוש את מעטה המוסרנות שבו הם הסוו את תכסיסיהם.⁸

*

כאשר התחלתי לכתוב על מקיאווולי, לפני למעלה מעשור, לא הייתי בקיאה בפרטי הפולמוס הזה. בדומה לרוב הקוראים בימינו הייתי סבורה שמחבר הנסיך הוא פרגמטיסט ופטריוט. המחקר המודרני חזר וטען שהוא הקדיש את מרצו לגאולת עירו, פירנצה, וארצו, איטליה, שהיו אז מוכות מלחמה ומלחמת אזרחים. לעתים הוא אמנם הצדיק אלימות וצביעות, אך הוא עשה זאת למען מטרה טובה ומתוך אהבת המולדת.

אך ככל שהתקדמתי בקריאה כן חשתי שהתמונה הזאת בעייתית. התחלתי להבחין באמביוולנטיות העמוקה של כתבי מקיאווולי. חשתי שבמקומות שונים הם מדברים בקולות שונים ואומרים דברים שונים מאוד. למשל, הוא משבח את השימוש שעשו הרומאים הקדומים באמצעי רמייה לכינון האימפריה האדירה שלהם. אך באותה נשימה, וכבדרך אגב, הוא מציין שהמדיניות הזאת עוררה התנגדות עזה

5 הנסיך, פרק יח.

6 רוסו, האמנה החברתית, ספר ג, פרקים ה-1.

7 שפינוזה, מאמר מדיני, פרק ה, סעיף 7, עמ' 46.

8 נוויל (1694) מציין שמקיאווולי אמנם "דקדק יתר על המידה בתיאור המפלצות הללו" ו"בהחייאתן, על כל מאפייניהן וצבעיהן", אך מטרתו הייתה להציג את תחבולותיהן "לפני המין האנושי כולו", כדי שאנשים יתרחקו מהן. נוויל מוסיף שהנסיך הוא "סאטירה על נטיותיהם הרודניות של נסיכים, ובה בעת תמונה מדויקת של אופיים".

וליבתה יריבויות מרות ברומא עצמה – יריבויות שבסופו של דבר הובילו את הרפובליקה לאובדנה. בנסיך, נראה שמקיאווולי מהלל אישים הנכונים להפר את שבועותיהם ואינם מייחסים חשיבות רבה להגינות ולצדק. אך הוא גם אומר – בקטע שרוב החוקרים מתעלמים ממנו – ש"הניצחונות לעולם אינם מוחלטים עד כדי כך שהמנצח אינו חייב לגלות התחשבות כלשהי, במיוחד בצדק".⁹ מן הנסיך עברתי לדיונים, ונאחזתי שם באמירה נוקשה על המטרה המקדשת את האמצעים, גם אם אינם הוגנים: נראה שמצאתי סוף סוף את מקיאווולי האמיתי. אולם כעבור כמה שורות הוא מביא דוגמה הממחישה באופן דרמטי את ההפך הגמור: אמצעים לא הוגנים נוטים לחבל במטרות טובות, כולל גאולת המולדת.¹⁰

בכל פעם שנתקלתי בטיעון ציני אצל מקיאווולי מצאתי שניים או שלושה טיעונים אחרים שהתנגשו עם הראשון. הטיעונים הציניים הם קולניים יותר ומלהיבים יותר בחריגותם. אך לעתים קרובות, האופן שבו מקיאווולי מנמק אותם הוא לא הגיוני, או פשוט לא משכנע. לפעמים נראית כתיבתו כפרודיה על להטוטים רטוריים זולים – מסוג הדברים שהפוליטיקאים והספינולוגים שלהם משמיעים לעתים תכופות. לעומת זאת הוא מביא נימוקים חזקים לפעולות שלא היינו נוטים להגדיר כ"מקיאוווליות": דע את מגבלותיך. אל תנסה לנצח בכל קרב. נהג בכבוד כלפי אנשים אחרים, כדי שיהיו וישיארו בעלי בריתך; רדוף צדק, הן עם אויביך והן עם ידידיך; הגן תמיד על שלטון החוק. המימרות הללו של מקיאווולי ידועות פחות, אך הן נשענות על נימוקים איתנים יותר.

בדומה לקרדינל פול – שבשעתו עדיין לא קראתי את דבריו – התחלתי לחשוד, כעבור זמן קצר, שמקיאווולי עצמו אינו מאמין בכל עצותיו. כמה שנים לאחר חיבור הנסיך כתב לחבר קרוב את הדברים הבאים: "במשך זמן רב לא אמרתי את מה שהאמנתי בו, ולעולם איני מאמין במה שאני אומר. ואם קורה לעתים שאני אומר אמת, אני מסתיר אותה תחת שקרים כה רבים עד שקשה לגלותה".¹¹ חשתי

9 הנסיך, פרק כא.

10 Benner, *Machiavelli's Ethics*; Benner, *Machiavelli's Prince*

11 *Machiavelli and his Friends*, מקיאווולי לגואיצ'רדיני, 17.5.1521 (כל התכתובות להלן מתוך הספר הזה).

שבעיני מקיאווולי, החוכמה הפוליטית העמוקה ביותר אינה מסתכמת במימרות כגון "עדיף שיפחדו ממך מאשר שיאהבו אותך". נראה שבהצהרות מסוג זה ביקש מקיאווולי להכעיס את הקוראים, להרגיז אותם, להתגרות בהם, לגרום להם לחשוב שוב ושוב על הדוגמאות שהוא מביא. בעודי שוקדת על פיצוח פשר כתיבתו התחלתי להרגיש כפי שמקיאווולי עצמו הרגיש, לדבריו, בקוראו מכתב נפתל למדי מידידו פרנצ'סקו וטורי: "מכתבך", הוא כתב לווטורי, "היכה אותי בתדהמה: בתחילה, מבנה הדברים, שורות הנימוקים הרבות מספור [...] בלבלו אותי עד כדי כך שחשתי המום ונבוך". אך לאחר מכן, "כשהתרגלתי לרוח הדברים, קרה לי מה שקרה לשועל כאשר ראה את האריה", באחד ממשלי איזופוס. "בפעם הראשונה הוא כמעט מת מרוב פחד; בפעם השנייה הוא נעמד מאחורי סבך שיחים כדי להסתכל; ובפעם השלישית הוא דיבר אתו".¹²

לאחר דו-שיח ארוך שנים שניהלתי עם כתבי מקיאווולי הגעתי למסקנה שחסידי המוקדמים הבינו אותו טוב יותר מבני זמננו. אם נקרא את כל יצירותיו – הכוללות הגות מדינית וצבאית, היסטוריה, מכתבים אישיים, איגרות דיפלומטיות, שירים ומחזות – נקבל מהן בעקביות רושם שונה למדי מן המצופה. וככל שנקרא כן יתחוויר לנו שמקיאווולי נהנה לעטות בכתביו מגוון מסכות ולדבר בקולות שונים. אל לנו לשכוח שנוסף להיותו הוגה מדיני הוא היה מחזאי מחונן. בימי חייו הוא התפרסם לא בזכות כתביו הפוליטיים – הנסיך ודיוניס ראו אור רק לאחר מותו ב-1527 – אלא הודות למחזה מַנְדְּרֶגוֹלָה, סאטירה חריפה על הריקבון המוסרי בפירנצה. כשחקן באחד ממחזותיו, מקיאווולי אימץ שלל קולות ודמויות כדי לפנות לקהלים שונים בלי לפגוע בהם. עם זאת, האיש שמאחורי המסכות השונות לא היה זיקית המתאימה את עצמה לכל דרישות התקופה והשלטון. כפי שחבריו הקרובים ביותר ידעו, וכפי שאני מבקשת להראות בספר זה, מקיאווולי דבק בהשקפותיו יותר מכל אדם אחר.

כדי לפצח את האמביוולנטיות של מקיאווולי ניסיתי לשרטט דיוקן ברור שלו בתוך עולמו, בקרב משפחתו, חבריו, עמיתיו ובני עירו; וניסיתי לשמוע כיצד הם מדברים זה לזה, כיצד הם מתבדחים, למה הם מתייחסים ברצינות, מה מותר ומה אסור להם לומר לאנשים מסוימים. אף כי יצירות מקיאווולי רלוונטיות לכל תקופה, הוא כתב אותן במקור לקהלים מסוימים. כל חייו הבוגרים היו רוויי פוליטיקה, גם כאשר נאסר עליו להחזיק במשרות ציבוריות. ובזירה הפוליטית, הוא היה בראש ובראשונה רפורמטור: הוא ניסה לשכנע קבוצות או אישים מסוימים – מנהיגים פוליטיים, צעירים בני השכבות הגבוהות בפירנצה, אוכלוסיית פירנצה בכללותה, אפיפיורים, נסיכים מערים אחרות באיטליה – לשנות את דרכי החשיבה והפעולה שלהם. לחלק מן הקהלים הללו היה לדבר בכנות; עם אחרים היה עליו לנהוג ביתר איפוק. תכתובתו הדיפלומטית ממחישה היטב את כישוריו באמנות השכנוע הפוליטי – מלאכה עדינה ומסוכנת. כעובד ציבור שבא במגע עם מלכים, רוזנות, אפיפיורים ובני אצולה מפירנצה, הוא למד לפסוע בזהירות, להתאים את צורת דיבורו לנמען, למתוח ביקורת באופן לא מורגש. אין פלא שהוא השתמש בחלק מן הכישורים הללו בכתבת הנסיך ובחיבורים נוספים.

כתביו של מקיאווולי ושל בני זמנו הם חומר גלם שופע, שסייע לי לשחזר את מסגרת השיח שלהם. אך מאחר שמטרתי הייתה לשרטט דיוקן חדש של מקיאווולי – כהוגה המשתמש באירוניה כדי לשמר אמות מידה מוסריות גבוהות ולהגן על שלטון החוק – החלטתי לעשות זאת בצורה שתאפשר לקוראים לפרש את הראיות בעצמם. רציתי שהם יחוו באופן ישיר ככל האפשר את שפתו של מקיאווולי ואת דפוסי הכתיבה, הדיבור, החשיבה והשיפוט האופייניים לו: קיצורו של דבר, רציתי שהוא ידבר בשם עצמו. בראותם עד כמה הוא עקבי, למן נעוריו ועד לזקנתו, בכל הניצחונות והמפלות של חייו, ייתכן שהקוראים יתחילו לראות את מקיאווולי כפי שכמה ממעריציו המוקדמים ראו אותו. במקום להכתוב להם את דעתי אני מעמידה לרשות הקוראים שפע ראיות שיאפשרו להם לגבש דעה משלהם.

האירועים המתוארים בספר מוצגים אם כן, במידת האפשר, מנקודת המבט של מקיאווולי – נקודת מבט המורכבת ממגוון רחב

של כתבים. אחת השיטות שנקטתי להשגת המטרה הזאת היא פריסת סיפור חייו ותקופתו תוך שילוב מילותיו של מקיאווולי עצמו, כדי שנשמע את פרשנותו לאירועים. שיטה נוספת היא השימוש שעשיתי לעתים בדיאלוגים. אף כי יש בכך הפרה של המוסכמות הנהוגות בדרך כלל בכתיבת ביוגרפיה, המקורות שעמדו לרשותי יצרו את הרושם שזאת דרך הגיונית להציג את מקיאווולי בסביבתו הטבעית. מקיאווולי היה איש שיחה, שידע לדבר עם כל אדם. מכתביו מגוללים את חילופי הדברים שהיו לו עם ידידים ואויבים; עם טוחנים ונפחים בבית המרוח המקומי ועם הנסיכות והנסיכים הדגולים של תקופתו. מקורות נוספים – היומנים של אביו, ברנרדו, מכתבים מידידים, פרוטוקולים של כינוסים פוליטיים בפירנצה, היוצרים רושם דרמטי עז – מספקים גם הם דוגמאות לשיחות בין הנפשות הפועלות. הדרך הפשוטה ביותר להמחשת האופן שבו הם דיברו זה לזה, התבדחו, מתחו ביקורת והעמידו פנים, היא הפיכת חלקים מכתביהם לדיבור ישיר.¹³ השיחות הללו מבוססות באופן ישיר על מקורות ראשוניים, המצוינים בהערות השוליים. הקוראים יכולים אפוא לעיין במקורות הללו בעצמם, אם הם חפצים בכך. לעתים תמציתי את המקור או עשיתי לו פרפראזה קלה, אך לא שיניתי את עיקר הדברים וניסוחם. רוב הדיאלוגים מבוססים על דיבור ישיר המופיע במקור, אך במקרים מסוימים בניתי אותם ממכתבים או מטקסטים אחרים, ובהערות אני מסבירה כיצד השתמשתי במקורות הנידונים.

תחושה של דרמה עולה כמעט מכל כתבי מקיאווולי. בכתיבתו לממונים עליו בממשלה על מגעיו המתוחים עם אישים כגון מלך צרפת לואי השנים-עשר, קטרינה ספורצה או צ'ורה בורג'ה, דבריו חורגים בהרבה מדיווח בנוסח "כך הם אמרו, וכך השבתי". הוא גורם לקוראיו לחוש את הלכי הרוח של בני שיחו, לדמיין את הבעותיהם ומחוותיהם ולתהות על קנקנם. הם נהפכים לדמויות על במה, בעוד הוא, ניקולו מקיאווולי, בוחן את תודעתם, אומד את טיבם, מנסה

13 ודאי, איננו יכולים להיות בטוחים שכל מה שנכתב אכן נאמר. אך רוב חילופי הדברים שאני הופכת לדיאלוגים הם סבירים למדי, והם שופכים אור על האופן שבו מקיאווולי ובני זמנו התייחסו לאירועים הנדונים.

להסוות את חששותיו או להסתיר את רוגזו בשם הדיפלומטיה. הפיכת חילופי הדברים הכתובים הללו לדיאלוגים חיים אפשרה לי לפרש בדרכי שלי את מה שהם מראים לגבי דעותיו ותחושותיו של מקיאווולי, וזוהי הרי מלאכתו של כל ביוגרף המבקש לשחזר את נקודת המבט של מושאו מתוך כתביו.

יצירות מקיאווולי מקיפות מגוון מרשים של נושאים, החל בתחושות אישיות וכלה בפוליטיקה ודת. אף כי שיחותיו התייחסו לאירועים מסוימים שחווה הן נוגעות בסוגיות שגם כיום, לאחר 500 שנה, מעוררות דיונים סוערים. מדוע קל כל כך להוליך אנשים שולל באמצעות רטוריקה מטעה וחזות מרשימה? מה הטעם בחינוך? מדוע על המנצחים להתחשב בצדק? מהי גדולה אמיתית? מתי עליך להילחם על אמונותיך עד מוות ומתי עליך לחדול ממלחמה? כיצד אפשר להיות חופשי בעולם הנשלט על ידי כמה מעצמות גדולות וניחן באי־שוויון משווע?

לעתים קרובות, הקורא עשוי להיות מופתע מן השאלות שמקיאווולי שואל ומן התשובות שהוא נותן. אם נקשיב לקולו, ונימנע מלייחס חשיבות רבה מדי למוניטין שיצאו לו, נתחיל לראות דמות חזקה וידידותית ביותר, שלמרות הכול שרויה לעתים קרובות במחלוקת עם בני עירה. ניכר שמקיאווולי היה חדור נחישות אדירה לשנות את העולם המושחת שבו הוא חי, והאמין שכל אדם, חלש ועשוק ככל שיהא, מסוגל לתרום לשיפור המצב. כל חייו הוא הפציר באנשים לראות את עצמם כשחקנים בעלי חופש פעולה, שתמיד יש להם סיכוי לשנות את השתלשלות האירועים. "אל תוותר לעולם" היא עצה אופיינית למקיאווולי, אם כי אין זו בהכרח עצתו המובהקת ביותר. הוא בילה שנים רבות במאבק, כנגד כל הסיכויים, להגנה על החירות השברירית של עיר הולדתו. אף אחד אחר בפירנצה – ואולי בשום מקום אחר – לא הקדיש מאמצים כה רבים לקידום הרעיון של רפובליקה חופשית. המחויבות של מקיאווולי למטרה זו מבדילה אותו מרבים מבני זמנו, שהעדיפו לתור אחר הצלחה וביטחון תחת שלטון הנסיך ונרתעו מן המאבק לשיקום חירותם, שהיה כרוך בסיכון אישי ניכר. גם כשמצבו היה בכי רע, כפי שאכן קרה לעתים קרובות, סיפור מאבקי למען החירות לעולם אינו מתאפיין בעגמומיות גמורה, הודות

להומור העצמי שלו. בערוב ימיו הוא סיים מכתב לידידו פרנצ'סקו גואיצ'רדיני בחתימה הבאה, המשקפת את חיבתו למליצות רוויות לעג עצמי: "ניקולו מקיאווולי, היסטוריון, מחבר קומדיות, מחבר טרגדיות"¹⁴. אני מקווה שהדיוקן המשורטט בספר יבליט את כל ההיבטים הללו בדמותו של מקיאווולי, שעד כה לא הובנה כהלכה.